

על תעלומת מותו של אברהם גרין

אברהם גרין, אחיו הבכור של דוד בן גוריון, היה הדתי היחיד במשפחה. באין לו פרנסה קבועה וכל מחסורו על אביו, היה אברהם פנוי לענייני יראת שמים ולציונות.

בן 21 היה מתרוצץ בבגדיו הארוכים מבית תפילה אחד למשנהו, מרוקן את קערות התרומה לפועלים בארץ ישראל, לא היתה ברית מילה, תנאים וחתונות ושאר חגיגות שלא כיתת את רגליו לאסוף כסף לטובת הקק"ל, ונושא נאומים חוצבי להבות בבית המדרש. במשפחה ידעו לספר על שינדל אשתו של אביגדור גרין שהיתה מאוד גאה בבנה הקטן דויד ופעם אמרה עליו לקרובי משפחה: "יש לי בן אברהם'לה העתיד להיות גדול בתורה ויראה – זאת יודעת העיר כולה. אבל כי גדל אצלי בן דוד'ל – זאת ידע העולם כולו".

מלחמה אחת היתה לאברהם גרין בחייו: להוכיח שהדת והחיים הולכים יחד. אויביו המרים היו חסידי גור. מלחמתם בציונים היתה מלחמת חורמה. ומה שלא עלה בידם בפלונסק, עלה בידם בארץ ישראל: להשתיק אותו. המחלוקת הזו חצתה קהילות ואף משפחות וגרמה לקרע נורא בתוכן. מאז שהוקם (ב1896-) סניף של "חובבי ציון" בפלונסק הפכו בני משפחת גרין למטרה להתקפה של החסידים. עד כדי כך, שהלשינו על אביגדור גרין אבי המשפחה שהוא עוסק בפעילות חתרנית. יום אחד באו שוטרים, ערכו חיפוש במשך שעות ארוכות ולקחו מסמכים אבל לא מצאו שום דבר מרשיע.

כואב את הקרע הנורא שמפורר קהילות וחוצה משפחות, אברהם מחליט להיפגש עם הרבי מגור כדי להסביר לו את מהות הציונות.

"המלחמה בין הציונים ומתנגדיהם ניטשה בכל החזית בפולין", כתב אברהם כשלושים שנה לאחר מכן במאמר שפורסם ב"הארץ" בשנת 1935. "באטמוספירה מחניקה כזו ובמצב הקשה שנוצר אז כמעט שאי אפשר היה לנו להמשיך את עבודתנו לטובת הרעיון הציוני בין אחינו החרדים וההמון הפשוט".

"כדי לטהר את האטמוספירה המרעילה והמחניקה הזאת" אברהם מארגן משלחת של רבנים ציונים, ביניהם הרב ריינס, "לפעול על לבות האדמו"רים מגור ומסוכאטשוב שלפחות לא יתנגדו ולא ירעו לנו ולהציונות".

בתור צעיר המשתתפים במשלחת הוטל על אברהם בן ה-24 למצוא פטרוניים שיממנו את "ההוצאות הקשורות בנסיעה כזו", וכן "לנסוע לגור להכין בשביל הרבנים מעון מתאים". אלא שעד שהרבנים הגיעו לגור כעבור יומיים, "כל העיר והחסידים מעיירות אחרות היו כמרקחה: 'פלישתים עליך, שמשון! רבנים ציוניים בגור!'".

השיחה עם הרבי מגור לא הביאה שום תוצאות. מאוכזבים נסעו חברי המשלחת אל האדמו"ר מסוכאטשוב. וגם שם נחלו מפח נפש.

"כששבו רבנינו מנסיעתם בחצרות האדמו"רים לוורשה, התאספו במעונם הרבה יהודים חרדים וחסידים מכל המינים, להיוודע על תוצאות נסיעתם ושיחותיהם עם גדולי היהדות בפולין, וביקשו מהרב ריינס שיתאר להם את מהותם ואופיים של האדמו"רים. הרב ריינס ענה לשואליו כך: 'אלמלי היתה להרבי מגור מעט מערמומיותו של ר' שמואל מסוכאטשוב ולאחרון היתה מעט מתמימותו של הרבי מגור, כי עתה היו שניהם ציונים טובים ונאמנים. האסון שבדבר זה הוא, שהרבי מגור הנהו תם יותר מדי ור' שמואל – ערום יותר מדי'".

אברהם לא נתן לכישלון זה של המשלחת לרפות את ידיו. נמרץ ומלא להט אמונה הוא נרתם לרעיון החדש שעלה בו בעקבות "נסיעת רבנינו לחצרות האדמו"רים" – הקמת ארגון עצמי של החרדים הציונים. וכך הוקמה בשנת 1902 תנועת "המזרחי", שם המורכב מראשי התיבות: מרכז רוחני, שבין מייסדיו היה הרב ריינס. אברהם היה מזכיר הסניף בפלונסק.

לאחר שדוד עלה ארצה בשנת 1906 אברהם שלח אליו מכתב ובו שאלה שנראתה לדוד קצת מוזרה: אברהם החל לעסוק ב"כרטיסי הגרלה", יש בידו 3,000 רובל. האם יוכל לפתוח איתם "מסחר גורלות" בארץ ישראל? דוד התפלא

איך הגיע לידי אחיו סכום כזה ואף ביקש מאביו הסבר. ומכל מקום הוא השיב לאחיו בשלילה, "מוטב שישב בפלונסק ולא יכניס לארץ ישראל 'מסחרים' כאלה".

וחוץ מזה דוד השתעשע במעין פנטזיה, תוכנית תלת-שלבית להעלאת בני משפחתו, ואברהם לא נכלל בשלב הראשון. ב-1909 פינטז דוד לרכוש מיק"א חלקת אדמה בסג'רה ולהושיב עליה את בני משפחתו. ראשונות אמורות היו לבוא אחיותיו רבקה וצפורה ולהשתלב בעבודה. את בואם של שני אחיו אברהם ומכל דחה לשלב השני, הוא לא ראה איך הם יכולים לתרום לבניין הארץ, ולבסוף "יבוא אבינו לארץ ישראל".

אולם אף אחד מבני המשפחה לא הגיע לארץ ישראל אלא לאחר מלחמת העולם הראשונה. אברהם וטובה גרין עלו ארצה בשנת 1934. כל שנותיו בארץ שימש אברהם כפקיד בהסתדרות. כשאריה בן גוריון סיים את בית הספר הריאלי בחיפה בשנת 1937 היתה לו משאלה יוצאת דופן: הוא רצה לבקר אצל בני משפחתו בפלונסק וביקש מאמו 40 לירות עבור הוצאות הנסיעה. בן 18 יצא אפוא לאירופה והיה האחרון שנפגש עם שינדל, בתו הבכורה של אברהם, ועם בעלה ובנם.

שינדל למדה בסמינר למורות בלודג' ולימדה בבית ספר פולני. היא היתה צעירה ברוכת כשרונות וחדורת ביטחון עצמי, ודוד, שהיה לו יחס מיוחד אליה, לא פעם אמר: "לשינדל נכון כאן עתיד גדול. היא תעלה על גולדה". או שאמר: "שינדל עולה בכישוריה על גולדה". אולם שינדל כלל לא חשבה לבוא. היא היתה נשואה לתנחום, איש הבונד. הבונד היתה מפלגה סוציאליסטית אנטי ציונית, הם האמינו בהתערות בקרב הגויים. ולכן שינדל ותנחום בחרו להישאר פולין. וגם לאחר שסבא אביגדור, ששינדל היתה כל כך קשורה אליו, עלה ארצה בשנת 1925, גם אז תנחום ושינדל בחרו להישאר בפולין.

בשנות המלחמה נעשה מאמץ להשיג להם סרטיפיקאטים, בנימין וישרוליק, אחיה של שינדל, לא חסכו כל מאמץ כדי לחלץ את אחותם מאירופה. גם טובה ואברהם עשו כל מאמץ להעלות את יקיריהם ארצה. בשנת 1941 כבר עברו שינדל, בעלה ובנה לגור בוורשה, ברחוב נובוליפקי 34, ועל אף שהיו היחידים ממשפחתם שנשארו בפולין, ועל אף שמלחמת העולם כבר היתה בעיצומה, סירבו לעלות לישראל. באותה שנה הגישו בנימין וישרוליק בקשה לסוכנות להעלות את אחותם, אך כל תשובה לא התקבלה.

בינואר 1943 הגישו טובה ואברהם בקשה לממשלת פלשתינה "רשות להביא לפלשתינה (א"י) אדם התלוי בו, בתור עולה". כפי שהתחייב על ידי ממשלת המנדט, אברהם ציין שהכנסתו השנתית הינה 216 לא"י.

לקראת סוף החודש – 24.1.43 – השיבה הסוכנות היהודית, מחלקת העלייה, כי "שלחנו הוראה למשרד הארץ-ישראלי בווארשה בדבר מתן רישיון עלייה לא"י לחתנך תנחום פורשצ'ין-כהן ומשפחתו. השמחה היתה קצרת מועד, כי באותה עת כבר גורשו תושבי ורשה והסביבה לאושוויץ. עד הרגע האחרון אסף אברהם במשרדו אשר בלשכת המס בהסתדרות, כל עיתון ובו ידיעה על גורל יהודי ורשה, פלונסק והסביבה.

חודשים ספורים לאחר קבלת אישור העלייה עבור שינדל ומשפחתה הגיעה אל אברהם וטובה הידיעה כי יקיריהם ניספו עם אלפים אחרים שגורשו למחנות הריכוז (5.1943).

כאשר טובה, אמה של שינדל, שמעה על מות יקירה היא איבדה את שפיותה ולא חזרה לעצמה עד יום מותה. הכאב היה קשה מנשוא. אברהם לא סלח לרבי מגור ולחסידיהו על שלא אמרו ליהודים את האמת ולא התריעו על הסכנה המתקרבת.

את זעמו וכאבו הביא לביטוי בחוברת בשם "יקוב הדין את ההר". החוברת, על 24 עמודים, נכתבה בדם לבו. החוברת, 1 שילינג מחירה, ראתה אור בשנת 1944 ועם פרסומה עוררה עליה את חמתם של החסידים בתל אביב. פרסום החוברת לווה בדברי נאצה כלפי אברהם, שמו הוכפש בעלוני קיר שנתלו בלוחות מודעות. כמה ימים לאחר שהופצה, אספו חסידי גור התל אביבים את כל העותקים מהקיוסקים של תל אביב.

בשנת 1944 קראה חסידות גור להטיל על אברהם חרם. אברהם קרא ל"דין תורה" בפני הרבנות הראשית, אך זו תמכה בחרם בגין הדברים שכתב. בינואר 1944 תקפו שלושה מחסידי גור את אברהם בעת שנכנס לבית הכנסת של מושב-זקנים ברחוב העבודה 9 בתל-אביב. השלושה חירפו אותו והטיחו לעברו שמות גנאי כגון "אפיקורוס" ו"פושע ישראל"

ואיימו להורגו. למחרת שוב תקפו אותו במקל והיכו אותו באגרופים בחזהו עד כי נפל ארצה. למחרת עלה חומו, הוא נפל למשכב, ולא חזר לעצמו.

באפריל 1944 הגיש אברהם קובלנה לבית-משפט השלום בתל-אביב נגד תוקפיו, אותם הכיר. למרות שהמשיך לעבוד בהסתדרות כמקודם, תש כוחו. אברהם נפטר ב-18.4.45, בדיוק שנה אחרי הגשת הקובלנה, אמנם מנודה גם על ידי הרבנות הראשית וגם על ידי חסידות גור, אך נאמן לדרכו הציונית.

בבית-הכנסת ברחוב יבנה ספדו לאברהם מנהיגי "המזרחי", ביניהם י. דובקין, ובשם הסתדרות "המזרחי" ד"ר בן-ציון גינזברגר. פרידמן-לבוב גיסו ספד למת בתפילה "אל מלא רחמים" וישראל ובימין אמרו "קדיש". אחיו דוד לא השתתף בלוויה, ואף מודעת-אבל לא נשלחה למערכות העיתונים. אברהם נקבר בנחלת-יצחק לצד רבקה אחותו, שנפטרה ב-1944.

ב-1952 נפטרה טובה אשתו ונקברה לצידו. אברהם היה בן 68 במותו. הבכור מבין האחים נפטר אפוא בגיל הצעיר ביותר.

ביום הלוויה פרסם "דבר" כתבה לזכרו.

ביומנו של דוד בן-גוריון דבר מותו של האח הבכור לא נזכר ולו במילה.

ברשימת הספד ב"ספר פלונסק" נאמר שאברהם גרין "נפטר ממחלה ממארת".

"דויד בן גוריון היה תמים", אמרה הניה גרין, כלתו של אברהם. "הוא היה סבור שאברהם כל כך נפגע מזה שבזו לאמת שלו וזה כביכול מה שהביא עליו את המחלה שממנה נפטר".

ברכה חבס, הביוגרפית של פלונסק, טוענת שאברהם "היה בעקיפין קורבן המלחמה הזאת [מלחמת האחים]. בשנות מלחמת העולם והשמדת המוני היהודים בגולה – והוא כבר תושב ואזרח בתל אביב – הטילו חסידי גור שבארץ ישראל חרם על חוברת שפירסם ובה הזכיר להם עוון התנכרותם לציונות בראשיתה. הם פגעו בו בבואו להתפלל בבית הכנסת הגדול וחלה בגלל פגיעה זו ולא קם עוד מחוליו".

החוברת, כולה דברי חכמה ואהבה ורגש ודברים נכוחים, שאותם העלה על נס הרב פישמן-מימון, ממנהיגי המזרחי, במאמר שפירסם כשנה לאחר מותו של אברהם גרין.

שני נכדיהם של אברהם וטובה – יעקב, בן שינדל ותנחום בפולין, ובוועז – בן עדה וישראל גרין בנען – נולדו ב-1937 והיו ניניו בכוריו של אביגדור גרין.

אברהם לא הפסיק לדאוג ליענק'לה נכדו וחיפש כל דרך להביא את יקיריו ארצה. ועם בוועז שמח שמחה גדולה. בימיו הראשונים של התינוק הרך הגיעו לנען דוד ואביו אביגדור לחזות בנכד-בנין – נצר למשפחת גרין מפלונסק, דור חמישי לשרשרת הדורות בישראל. השמחה הייתה גדולה והגאוה ניכרה בכל. ישראל ואריה היו שני הקיבוצניקים המגשימים במשפחת בן-גוריון והקשרים עם הסניף בנען נשמרו עד פטירתו של ישראל בשנת 1966, והוא בן חמישים ושש בלבד. עדה אשתו נפטרה בשנת 1987.